

SERIA
MARIO
VARGAS
LLOSA

MARIO
VARGAS
LLOSA

CĂLĂTORIA
CĂTRE FICȚIUNE

Lumea
lui Juan Carlos Onetti

Traducere din spaniolă de
MARIN MĂLAICU-HONDRARI



HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Georgeta-Anca Ionescu
Coperta: Angela Rotaru
Corector: Ioana Vilcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Andreea Dobreci, Dan Dulgheru

Tipărit la Fedprint

Mario Vargas Llosa
El viaje a la ficción
El mundo de Juan Carlos Onetti
© Mario Vargas Llosa, 2008

© HUMANITAS, 2012, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VARGAS LLOSA, MARIO
Călătoria către ficțiune. Lumea lui Juan Carlos Onetti /
Mario Vargas Llosa. – București: Humanitas, 2012
ISBN 978-973-50-3486-3
821.134.2(899).09 Onetti, J.

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin email: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

*Pentru John King,
critic și prieten exemplar*

Călătoria către ficțiune

Să ne întoarcem la o lume atât de veche încât știința nu ajunge până acolo, iar aceea care zice că ajunge nu ne convinge, căci tezele și presupunerile ei ni se par la fel de aleatorii și evanescente precum fantezia și ficțiunea.

Să ne închipuim că timpul încă nu există. Toate datele care-i marchează drumul încă nu au apărut, iar cei ce trăiesc scufundați în timp nu-și dau seama de curgerea lui, de trecut și viitor, nici măcar de moarte, într-atât sunt de prinși într-un prezent continuu care îi împiedică să vadă înainte și după. Prezentul îi absoarbe în asemenea măsură în efortul lor de a supraviețui în mijlocul imensității care-i înconjoară, încât numai imediatul, clipa însăși, le consumă existența. Omul nu mai este un animal, dar încă ar fi exagerat să-l numim ființă umană. S-a ridicat în picioare și a început să scoată sunete, mormăituri, șuierături, țipete, toate însoțite de gesturi și strâmbături, adică de elementele de bază ale comunicării cu hoarda din care face parte, apărută datorită aceluia instinct animalic care, deocamdată, îl învață tot ce e mai important să știe: că e obligatorie pentru a putea supraviețui nenunțării amenințării și pericole din acea lume în care totul – fiara, trăsnetul, apa, seceta, șarpele, insecta,

noaptea, foamea, boala și ceilalți bipezi asemenea lui – pare să fi conspirat pentru a-l extermina.

Instinctul de supraviețuire l-a făcut să se integreze într-o hoardă, fiindcă așa se poate apăra mai bine decât de unul singur. Dar hoarda nu e o societate, e mai degrabă o haită, o turmă, un roi sau o cireadă decât ceea ce, după secole, vom numi comunitate umană.

Goi sau, dacă vremea neîndurătoare îi obligă, înveliți în piei, acei câțiva proto-oameni se mișcă neîncetat, dedicându-se vânătorii și culesului, și de aceea se mută încontinuu, în căutare de locuri neumblate unde să poată găsi strictul necesar pe care i-l smulg naturii fără să pună altceva în loc, ca animalele – vasta colectivitate din care încă fac parte și de care abia încep să se desprindă.

A trăi laolaltă nu înseamnă încă a trăi împreună, a conviețui. Conviețuirea presupune un sistem de comunicare complex, un proiect colectiv, împărtășit și întemeiat pe numitori comuni precum limbajul, credințele, riturile, podoabele și obiceiurile. Deocamdată nu există nimic din toate acestea: numai viețuire pură, o pulsivitate rudimentară, o fierbințeală a sângelui care le-a făcut pe acele semianimale fără coadă – ce mănuiesc bucăți de piatră și lemn, căci nu au gheare, colți, venin, coarne ori alte mijloace de apărare și atac, cum au restul viețuitoarelor – să umble, să vâneze și să doarmă laolaltă ca să se apere mai bine și ca să nu le mai fie atât de frică.

Pentru că, fără îndoială, experiența de zi cu zi a făcut ca, dintre toate sentimentele, dorințele, instinctele, pasiunile încă adormite înăuntrul lui, primul care să se fi dezvoltat, odată cu acea trezire la viață, să fi fost frica.

Spaima de necunoscut, adică de tot ce îl înconjoară, *de ce*-ul în fața întunericului și *de ce*-ul în fața luminii și dacă nu cumva astrele care plutesc acolo sus, pe firmament, sunt bestii înaripate și ucigașe care se vor năpusti asupra lui pe neașteptate ca să-l devoreze. Ce pericole ascunde oare gura neagră a acelei grote în care ar vrea să se adăpostească de vreme rea, sau apele adânci ale lagunei unde s-a aplecat să bea apă, sau pădurea în care caută refugiu și hrană? Lumea e plină de surprize, iar pentru el aproape toate surprizele sunt fatale: mușcătura șarpelui care s-a apropiat unduios de picioarele lui, târându-se prin iarbă, fulgerul ce luminează furtuna și aprinde arborii ori pământul care dintr-odată începe să tremure și se desface și se cascadează în abisuri șuierătoare, gata să-l înghită. Neîncrederea, nesiguranța, suspiciunea față de tot și de toate e starea lui naturală și cronică, de care-l scapă, pentru scurte momente, acele instincte pe care și le satisface atunci când doarme, copulează, înghite sau defecă. Visează, sau încă nu? Dacă deja o face, visele lui sunt probabil la fel de rudimentare și sălbătice precum îi este viața, o copie a preocupării constante de a-și asigura hrana și de a ucide înainte să fie ucis.

Antropologii zic că, după nevoia de a se hrăni, cea mai urgentă necesitate a omului primitiv e aceea de a se împodobi. Împodobitul, în acel stadiu al evoluției umane, e o altă metodă de apărare, o parolă, o incantație, o vrajă, o magie pentru a-l ține la distanță pe inamicul vizibil sau invizibil și a-i neutraliza puterile, pentru a simți că face parte din trib, pentru a-și face curaj și a se imuniza împotriva spaimei de necontrolat ce-l însoțește ca propria umbră, zi și noapte.

Pasul decisiv către desprinderea de animalitate a omului, adevăratul moment al nașterii lui, este apariția

limbajului. Chiar dacă a spune „aparitie“ e inexact, pentru că reduce la un soi de act brusc, la o minune, un proces care trebuie să fi durat veacuri întregi. Însă atunci când, în acele hoarde primitive, gesturile, mormăielile și strâmbăturile au fost înlocuite de sunete inteligibile, cuvinte care exprimau imagini, iar acestea la rândul lor înfățișau obiecte, stări de spirit, emoții, sentimente, cu siguranță a apărut o graniță, o prăpastie de netrecut între om și animal. Inteligența a început să înlocuiască instinctul ca principal instrument de înțelegere și cunoaștere a lumii și a semenilor și l-a dotat pe om cu o putere care avea să-i confere o stăpânire de neimaginat asupra a tot ce există. Limbajul înseamnă abstractizare, un proces mental complex care clasifică și definește lucrurile existente, dându-le nume; acestea, la rândul lor, se descompun în sunete – litere, silabe, cuvinte – care, când sunt percepute de către ascultător, imediat reconstruiesc în conștiința lui acea imagine conturată de muzicalitatea cuvintelor. Prin limbaj, omul devine ființă rațională, iar hoarda primitivă începe să fie o societate, o comunitate de persoane, iar persoanele, pentru că vorbesc, raționează.

Suntem la porțile civilizației, dar încă nu am trecut pragul. Oamenii vorbesc, comunică între ei, și această complicitate tacită pe care limbajul o stabilește între ei le sporește forțele, implicit capacitatea de a se apăra și de a ataca. Dar mi-e greu încă să vorbesc de o civilizație în plină dezvoltare, având în fața ochilor spectacolul acestor bărbați și femei pe jumătate goi, tatuati și plini de belciuge și de amulete, care împânzesc pădurea cu capcane și înmoaie săgețile în otravă pentru a decima alte triburi, a sacrifica femeile și bărbații închinându-i divinităților lor barbare sau a-i

mânca în speranța de a-și însuși inteligența, arta magiei și puterea lor.

În opinia mea, civilizația începe să dea mugur mai degrabă în cadrul ceremoniei din grotă sau din luminișul pădurii, unde-i vedem, ghemuiți ori așezați pe jos în cerc, în jurul unui foc ce alungă insectele și spiritele rele, pe bărbații și femeile din trib, atenți, absorbiți, vrăjiți, într-o stare pe care, fără să exagerăm, o putem numi transă religioasă, visând cu ochii deschiși și ascultând cuvintele de descântec ieșite din gura unui bărbat sau a unei femei cărora ar fi corect, chiar dacă insuficient, să le dăm numele de vrăjitori, șamani ori vraci, căci, chiar dacă au câte ceva din toate acestea, sunt de fapt nici mai mult, nici mai puțin decât oameni care visează și ei și care le povestesc celorlalți visele, ca să viseze toți la unison: niște povestitori.

Cei aflați în fața lor, vrăjiți de ceea ce ascultă, își lasă imaginația să zboare și-și părăsesc existența precară pentru a trăi *altă* viață – o viață de mucava, construită în tăcută complicitate cu bărbatul sau femeia care, în mijlocul scenei, fabulează cu voce tare; ei îndeplinesc astfel, fără să-și dea seama, îndeletnicirea cel mai specific umană, care definește cel mai simplu și exclusiv natura umană, pe atunci încă în formare: ieșirea din sine însuși și din viață așa cum este ea, prin mijlocirea câtorva zvâcniri ale imaginației, pentru a trăi, timp de câteva minute ori câteva ore, altceva decât realitatea obiectivă, aceea pe care nu o alegem, care ne este impusă în mod fatal prin naștere și circumstanțe, o viață pe care o resimțim, mai devreme sau mai târziu, drept o corvoadă și o închisoare de unde am vrea să evadăm. Cei aflați acolo, înainte să-l asculte pe povestitor,

fermecați de imaginile deșertate asupra lor de vorbele lui, vor fi săvârșit, în singurătate și intimitate, pentru câteva clipe ori în rafale, exorcismele și abjurările asupra vieții reale, fantazând și visând. Dar să transformi toate acestea într-o activitate colectivă, socială, să le instituționalizezi, e un pas transcendent în procesul de umanizare a omului primitiv, de punere în mișcare a vieții lui spirituale, de naștere a culturii, începutul lungului drum către civilizație.

Să inventezi povești și să le spui altora cu atâta elocință încât aceia să și le însușească, să le încorporeze memoriei lor – așadar vieții lor –, reprezintă, întâi de toate, o metodă discretă, aparent inofensivă, de insubordonare față de realitatea reală. De ce să opunem, să adăugăm o realitate fictivă, mincinoasă, dacă realitatea reală ne-ar fi suficientă? E vorba de un soi de divertisment, desigur, poate singurul pe care-l aveau la dispoziție acei strămoși cu traiul sălbăticit de rutina căutării hranei de zi cu zi și de lupta pentru supraviețuire. Dar a închipui altă viață și a împărtăși acest vis cu ceilalți nu e niciodată, de fapt, o distracție nevinovată. Pentru că ațâță imaginația și dezlănțuie dorințele într-o asemenea măsură, încât face să se adâncească prăpastia între ceea ce suntem și ceea ce ne-ar plăcea să fim, între ceea ce ne este dat și ceea ce ne dorim cu jind – mereu mult mai mult. Din această inadecvare, din acest abis dintre adevărul vieții noastre trăite și viața pe care suntem capabili să ne-o imaginăm și să o trăim în închipuire, răsare altă trăsătură esențială a umanului, anume refuzul de a ne conforma, nemulțumirea, revolta, curajul de a lua în răspăr viața așa cum e ea și voința de a lupta să o schimbăm, să o ducem cât mai aproape de viața pe care o născocim în ritmul fanteziilor noastre.

Cuprins

Călătoria către ficțiune	7
I. Spre Santa María	29
Un tânăr lenes și visător	32
<i>Tiempo de abrazar (Vremea îmbrățișării)</i>	
Onetti și Roberto Arlt	40
Periquito el Aguador (1939–1941)	49
<i>Tierra de nadie (Pământ al nimănui)</i> (1941)	58
Prima capodoperă: <i>Un sueño realizado</i> (<i>Un vis împlinit</i>) (1941)	60
<i>Para esta noche (Pentru astă-seară)</i> (1943)	62
Eduardo Mallea și Onetti	65
A doua capodoperă: <i>Bienvenido, Bob</i> (<i>Bine ai venit, Bob</i>) (1944)	68
II. <i>La vida breve (Viață scurtă)</i> (1950)	73
Maestrul William Faulkner	74
Onetti și Borges	95
III. Santa María	101
IV. Stilul grosolan	105
Urma unui „blestemat”: Céline	111
V. <i>El infierno tan temido</i> (<i>Infenul atât de temut</i>) (1957)	119
VI. <i>El astillero (Șantierul naval)</i> (1961) sau viața ca „nenorocire”	139
Onetti, decadența uruguayană și America Latină	145

VII. Mitologia bordelului: <i>Juntacadáveres</i> (<i>Culegătorul de hoituri</i>) (1964)	159
VIII. De la ficțiune la cruda realitate	169
Nebunie și ficțiune	174
Onetti în închisoare	179
Santa María sub cizma asupririi	186
IX. <i>Dejemos hablar al viento</i> (<i>Să lăsăm vântul</i> <i>să vorbească</i>) (1979)	189
X. <i>Cuando entonces</i> (<i>Atunci când</i>) (1987)	195
XI. <i>Cuando ya no importe</i> (<i>Când deja nu mai</i> <i>contează</i>) (1993)	199
Punct și de la capăt	209
<i>Mulțumiri</i>	219
<i>Index</i>	221